

OSMANLI/TÜRK YAHUDİLİĞİ TARİHİ İLE İLGİLİ YAYINLAR VE İÇERDİKLERİ TARİH SÖYLEMİ-II

RIFAT N. BALI

TÜRK YAHUDİLERİ'NİN VE ONLARIN TARİH ANLATIMINI BENİMSEMİŞ OLANLARIN ESERLERİ

Osmanlı/Türk Yahudiliği tarihi ile ilgili olarak, Türk Yahudileri ve/veya Türk Yahudileri'nin yansımak istedikleri tarih anlatımını benimsemiş ve Türk Yahudileri'nden doğrudan veya dolaylı destek alan yazarlar tarafından yazılmış eserlere göz atıldığında, ilk bakışta göze çarpan ad Yahudi tarihçi Avram Galanti'dir. Galanti nicelik açısından ilk sırada yer alır ve bu alanda öncü sayılır. Yayımladığı kitap sayısı kırk kadar olup çok sayıda makalesi de mevcuttur. Bunların dışında Osmanlı/Türk Yahudiliği'ni ilgilendirmeyen eserleri de vardır.¹ Galanti'nin Fransız dilindeki eserleri toplu basım olarak dokuz cilt halinde 1986 yılında İsis Yahımlık Ltd. tarafından tekrar basılmıştır. Türkçe eserlerinden ise, sadeleştirilmiş tekrar basımı 1995 yılında Gözlem Gazetecilik Basım ve Yayın AŞ tarafından yapılmış olan *Türkler ve Yahudiler* dışında kalan diğerlerinin yeniden basımı maalesef bugüne kadar yapılmamış olup, bunlara erişmenin tek yolu ya kamu ya da özel kütüphanelerdir.

Fransız diline yetkin bir şekilde hâkim olmayan bir kişi için Galanti'nin bu dilde yazılmış külliyatı kapalı bir veri bankası niteliği taşımaktadır, zira bu eserlerin çok büyük bir çoğunluğunun Türkçe çevirilen mevcut değildir. Galanti'nin eserleri genellikle sorumlu bir Yahudi Cemaati mensubu/sözcüsü ve yaşadığı dönemde yürürlükte olan siyasi rejimin bir ideoloğu ağzıyla yazıldığı için "duyarlılık" arz eden birçok konu es geçilmiş, görmezlikten gelinmiştir.² Ancak Galanti'nin Osmanlı/Türk Yahudiliği alanında bir öncü olduğu ve eserlerinin günümüzde bu alanda yapılan araştırmalara vazgeçilmez bir kaynak teşkil ettiği de yadsınamayacak bir gerçektir. Birçok yazar/incelemeçi Galanti'nin konumu ve eserlerinin içerdiği tarih söylemini tartışmış ve sorgulamıştır. Bir yazarı göre bunlar "belgesel derlemelerdir".³ Başka bir yazara göre de Galanti bir "kronikçi"dir.⁴

Galanti'nin tarih yazını ve içerdiği söylemi tartışmaya çok açıktır. Galanti bir yandan sorumlu bir cemaat sözcüsü, diğer yandan tarihçi olmuştur. Ga-

lanti bu iki kıyafetini birbirine karıştırmış ve sonuçta "sorumlu bir cemaat sözcüsü" konumunu esas olarak muhafaza edip tarihçiliğini bu kıyafet altında sürdürmüştür. Galanti kitaplarında Türk Yahudiliği tarihi açısından çok önemli olan 1927 yılında meydana gelen Elza Niyego olayı, 1934 Trakya olayları gibi olayları ya birkaç satırla değinerek geçiştirir veya Varlık Vergisi'nde olduğu gibi hiç söz etmez. Galanti'nin savunmaya yönelik ve özür dileme kısmının çok ağır bastığı tarih söylemini iyice anlamak için dönemin Sanayi Tetkik Heyeti Başkanı olan Şevket Süreyya Aydemir ile Varlık Vergisi konusunda yaptığı görüşmeyi okumak gerekir. Bu görüşmede Galanti, Aydemir'in yanına Varlık Vergisi'nin haksızlığını şikâyet etmek için gider. Aydemir'in ona Yahudilerin "orduya asker dahi vermediklerini" sadece para ve sermaye biriktirdiklerini, dolayısı ile bu Vergi'nin bu yapılmayanların yanın-da az oklugunu ve bir nevi "Kan Vergisi" olduğunu hatırlatmasına ve "sizin şu bir avuç vergi fazlaızı karşılaştıraçagımıza, sizin biriken servetlerinizizle bizim biriken kan ve askerlik haklarımızı teraziye koyarak hesaplaşalım" sözlerine karşılık Galanti haykırarak şu yanıtı verir: "Asla! Böyle bir hesaplaşmaya gidemeyiz! Çünkü o zaman yalnız bütün malımızı, mülkümüzü değil, cemaatlarımızın bütün fertlerinin canlarını da teraziye koyarsak, biz sizin asırlık kan ve askerlik haklarınızı ödeyemeyiz. Aldığınız vergi helâl olsun. Bu vergi, sizin dedğiniz işler teraziye dökülünce, bizim ödememiz lâzım gelenin, bir zerresi bile değildir."⁵

Dahası Galanti Varlık Vergisi Kanunu çıktığında tüm kitaplarını yayımlayan Yahudi asılı Fratelli Haim Matbaası'nın sahiplerine tahakkuk edilmiş olan Varlık Vergisi konusunda da hiçbir müdahalede bulunmamış ve sonuçta Sömerbank'ın Fratelli Haim Matbaası'nın vergisini ödemeyi üstlenmesi karşılığında matbaa da Sömerbank'a satılmıştır.⁶

Galanti'nin eserlerinin yayımlanma tarihleri olan 1940-50'lerden günümüze gelene kadar Türkiye'de kayda değer hiçbir yayın yapılmamıştır.⁷ İspanya Yahudileri'nin Osmanlı İmparatorluğu'na göçlerinin 500 yılının kutlamaları vesilesiyle 1992 yılında nicelik/nitelik açılarından cılız da olsa bazı yayınlar ortaya çıkmıştır.⁸ Bunlardan bazıları (abecesel sıra ile) şunlardır:

a) Burçin Erol (Der.), *Musevilerle 500 Yıl, 1992*, Turizm Bakanlığı

b) Moşe Grosman, *Dr. Markus (1870-1944) Osmanlıdan Cumhuriyete geçişte Türk Yahudilerinin Görünüşleri*, 1992 (kendi yayını)

c) Naim Gülerüz, *Türk Yahudileri Tarihi I (20. Yüzyılın Başına Kadar)*, 1993, Gözlem Gazetecilik Basım Yayın AS.

d) Ergun Hıçılmaz ve Meral Altındal, *Büyük Sığınak*, 1992, Cep Kitapları

e) Burhan Oğuz, *Türk ve Yahudi Kültürlerine Bir Atıkayeseli Bakış*, 1992 (kendi yayını)

f) Sara Pardo, *Tarih İçinde Türkiye Yahudilerine Genel Bakış*, İzmir, 1992, yayımlanmamış dakti-lo metin

g) Moshe Sevilla Sharon, *Türkiye Yahudileri*, İstanbul, 1992, İletişim Yayınları

h) Cetin Yetkin, *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, İstanbul, 1992, Afa Yayınları

Söz konusu sekiz eserden Türk Yahudiliği hakkında genel bir fikir edinmek isteyenler için (b), (c), (g) ve (h) sıralarındaki kitaplar yeterli ve faydalı olacaktır, ancak bunlar genel okur kitlesine hitap ederler ve nitelikli araştırmalar için ancak ipuçları verirler, zira bu kitapların hazırlanmaları esnasında birincil derecede kaynaklar olan Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet arşivleri, Türkiye Hahambaşlığı ve İsrail arşivleri taranmamış olup ortaya özgün ve yeni çok fazla bulgu/bilgi koymazlar ve bu alandaki daha önce yapılmış araştırmaların bir derlenmesi niteliğindedirler. Bu yayımlar 1992 yılı vesilesiyle yurtdışında bu konuyla ilgili yayın arızındaki artıştan esinlenerek Türkiye'de tamamen bakir olan bir alanı bir nebze doldurup genel okur kitlesini bilgilendirmek amacıyla yapılmıştır. Aslında bu tür çalışmaların bilimsel bir nitelik taşımadıkları yazılan tarafından ya "bu çalışmada akademik olmasından çok herkese hitap edilmesine ve rahatlıkla takip edilmesine dikkat ettik",⁹ veya "kapsamlı bir tarih çalışması değil sadece bir deneme"¹⁰ denilerek belirtilir. Ayrıca bu çalışmalardan bir kısmının amacı, İspanya Yahudilerinin Osmanlı İmparatorluğu'na göçlerinin 500. yılı vesilesiyle yapılan tanıtım etkinlikleri çerçevesi içinde genel halk kitlesine Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan diğer etnik grupların aksine Osmanlı'nın tek sadık milleti olduğu izlenimini vermektir.¹¹ Bu izlenimin olguya yansıtılması Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan diğer etnik grupların İmparatorluğu ihanetlerinin "Tartışmasız gerçek, Osmanlı Devletinde Anadolu Türk Halkı cepheден cepheye sürülüp kırılken Ermeniler'in, Rumlar'ın, Arnavutlar'ın, Sırlar'ın, Araplar'ın... bu devlet sayesinde senmiş ve varlık içinde yüzmüş olduklarıdır. Ama tarihimiz aynı zamanda bunların ihanetlerini, bizi sıztımdan hancılemelerinin tarihidir" denilerek¹² ve altı çizilerek belirtilmesi pa-hasına olması da halkla ilişkiler/lobicilik bağlamında değerlendirilebilecek kendine has yeni bir tür tarih yazımına örnek olarak da gösterilebilir.

Moshe Sevilla Sharon'un *Türkiye Yahudileri* eseri ise Galanti'den sonra yayımlanmış ilk kitaptır, ancak konuya yine fazla bir yenilik getirmemiş olup, bir derlemeden öteye gitmemiştir. Aslında kitabın özgün olmadığını yazının kendisi de itiraf etmektedir.¹³ Amaç İsrail'de yaşayan Türkiye'den göçmüş ve belki de İbrance'yi yeterince öğrenememiş Yahudilere kendi dillerinde yazılmış olan bir genel tarih bilgisi vermektir.¹⁴ Duyarlı konular da "tatsız olaylar" diye nitelendirilmiş ve "devrim yaşayan her ulusun içinde oluşan geçici bunalmalar göz önünde tutularak değerlendirilmeli" konuşması ile geçiştirilmiştir.¹⁵ Herhalde bu "tatsız" olaylardan kasıt kitapta yüzeyssel olarak söz edilen Varlık Vergisi olayı, Elza Niyeo olayı,¹⁶ hiç değinilmeyen 1934 Trakya olayları,¹⁷ Cevat Rifat Atilhan'ın önderliğini yaptığı Ergun Hıçılmaz ve Meral Altındal'ın *Büyük Sığınak* kitabı ise yine konuya yeni bir bakış açısı getirmeyip, basit bir derleme niteliğindedir.

Moşe Grosman'ın *Dr. Markus* kitabı bir sohbet havası içinde Türk Yahudi cemaatlerinin özgün yanlarını anlatmaktadır. Yazar, Dr. Markus'un yaşamını öne çıkararak onun etrafındaki Yahudi toplumunun "sokak aralarındaki tarihi"ni¹⁸ anlatmayı yüksek düzeyli bir bilimsel inceleme yerine tercih etmiş olup, bilimsel incelemelerde yer almayan günlük yaşam ve bu yaşamda yer alan kişilerin özgün yanları kitapta yer almaktadır. Galanti'nin tarih yazımı geleneğine uygun olarak kitabın içeriğinden olmasa da kapağında Osmanlı/Türk devlet adamlarının Yahudilerin devlete sadakatlerini teyit eden sözleriyle, Yahudilerin devlete karşı minnet duygularını ifade eden sözlerine yer verilmesi ihmal edilmemiş, aynı araştırmacı kitabında Varlık Vergisi'ne niye hiç yer vermediği konusundaki bir eleştiriyi getirdiği açıklamada "birlikte yaşamış" ve "huzurlu bir geçişin izleri"ni taşıyan bir birlikte bu tür olayları "hiç sözü edilmemelidir" deyin bunlardan söz etmenin de "hiçbir yarar olmayacağını" vurgulamaktadır.¹⁹

Burhan Oğuz'un eseri ise kapsamlı hacmi ile (1012 sayfa), tarihsel bir inceleme yerine kültürel ve dini dokuları incelemeyi ve Türk ve Yahudi kültürleri arasındaki benzerlikleri belirtmeyi amaçlamıştır.

Türk Yahudiliği ile ilgili yazılmış başka bir eser Yakup Barokas'ın *Türkiye'de Yahudi Toplulukları* (1987) olup, gerek yazarın İsrail'de yaşadığı yıllarda yazılmış olması ve gerekse dakti-lo yazması olduğu için, temininin herkeşçe mümkün olmaması gibi nedenlerle yazar biraz daha rahat davranması, kitabın "20'nci yüzyılın başlarında Yahudi toplumunu etkileyen önemli toplumsal olaylar" bölümünde, yazarın "bazı konularda tabular yaratmak, o konuları bütün açıklığıyla ortaya koymaktan kaçınmak daha ters tepkilere yol açabileceği gibi, yanlış bilgilerin yayılması sonucunda da doğrulanabileceğinden"²⁰ açıklaması ile 1934 Trakya olayları, Varlık Vergisi, 1920 sınıf ihtiyatları, 6-7 Eylül ve Milli Kuru-

ma Kanunu olaylarına çok kısaca değinilmeye cüret edilmiştir.

Sadece İstanbul sinagogları ile ilgili olarak yapılan incelemeler ise şunlardır:

- Nilüfer Akıncı, *İstanbul'da Balat Semti ve Çeşmesi Havraları*, İÜ Edebiyat Fakültesi yayımlanmamış lisans tezi, 1981

- Abraham Galante, *Les Synagogues d'Istanbul*, 1937

- Naim Güleriyüz, *İstanbul Sinagogları*, 1992

- Mili Mitrani-Ersin Alok, *Anatolian Synagogues*, 1992

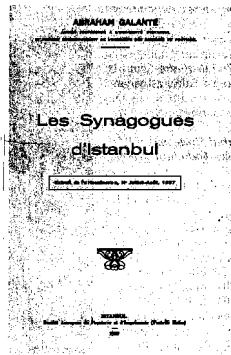
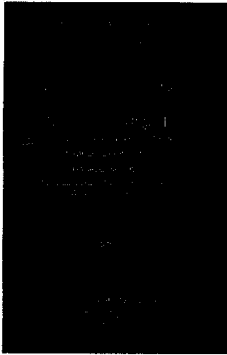
Türk Yahudi basını ile ilgili bilgi edinmek isteyen kişiler, her ne kadar kitap bilimsel bir disipline sahip olmaktan çok uzak, amatör bir çalışma olsa da Türkiye'de konusunda yapmış tek inceleme olduğundan, Nesim Benbasat'ın *Örneklerle Türk Musevi Basınının Tarihi* (1988) kitabına başvurabilirler. Bu konu ile ilgili diğer tüm kaynaklar İbrani dilindedir.

Osmanlı/Türk Yahudiliği tarihinin Türk tarihçileri tarafından ilüml edilmiş olmasından Prof. Dr. Jacob M. Landau da yakınmaktadır.²¹ Aslında bu eksiklik sadece Osmanlı/Türk Yahudiliği tarihi ile sınırlı kalmamış olup, Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı tarihi ile ilgili yayınlarda da geçerlidir.²² Yakın tarihte yapılmış incelemelere bir göz atınca Adem Özen'in *Cumhuriyet'ten Günümüze İstanbul Yahudileri*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış bilim uzmanlığı tezi, 1993) incelemesine rastlanmaktadır, ancak bu çalışma da bir derleme niteliğinde olup, konuya yeni bir bakış açısı getirmemektedir. Yakın tarihte yapılmış kayda değer tek inceleme Siren Bora'nın 20. yüzyıl başında "İzmir'de Yahudiler (1908-1923)" (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1993) konulu doktora tezi olup, tez daha sonra *İzmir Yahudileri Tarihi (1908-1923)*, (Gözlem AŞ yayını, 1995) adı altında kitap şeklinde yayımlanmış olup, düzeyli bir inceleme olarak görülebilecek tek örnekler. Prof. Landau da bu çalışmaya cesaret verici bir örnek olarak işaret etmektedir.²³ Ancak bu eserin de 1992 yılı kutlamalarının felsefesinde yatan tarih söyleminin etkisinde kaldığı görülmektedir. Bir dönemde İzmir'de Yahudi karşıtı yayın yapan *Türk Sesi* gazetesinin içeriği verildikten sonra bu tür bir yayının Yahudi karşıtı olarak nitelendirilmeyeceği, olsa olsa "Türk tüccarlarının bir bölümünün gayri Türk unsurların ekonomik sektörlerdeki üstünlüğünden ve yabancıların kültürel yayıncılığından duydukları rahatsızlığın abartılı bir ifadesi" olduğu belirtilmiş ve "kanımızca *Türk Sesi*'nde yayımlanan makalelerin birinde kullanılan 'Türkiye'de antisemitizm vardır', 'Türkiye'de Yahudi aleyhtarlığı vardır' ifadelerinden yola çıkarak yeni Türk devletinin Yahudi aleyhtar bir politika izlediği yargısına varmak ona halsizlik etmek olacaktır. Türk devleti millî bir devlettir. Ancak Atatürk'ün millet tanımın-

Prof. Avram Galanti

da ırk ve din ayırımı yoktur" açıklaması ile²⁴ yazar başlı başına araştırma konusu olması gereken bir konuda denliğine bir inceleme gitmeden, o dönemde bir antisemitizmin var olamayacağını bir kere daha altını çizmiştir. Yazarın özellikle kanıtlanmaya çalıştığı ikinci bir husus ise o dönemdeki İzmir Yahudileri'nin Siyonist olmadıklarıdır.²⁵ Osmanlı İmparatorluğu Yahudileri arasında Siyonist ve Siyonist karşıtı akımların etkinlikleri, birbirleri ile çatışmaları ve 1948'de İsrail Devleti'nin kurulması ile başlayan Türkiye'deki Yahudilerin göçü, kendi başına derinlemesine incelenecek bir konu olup, dahası bu konuda yazılmış yetkin ve ayrıntılı incelemeler varken,²⁶ yazar birkaç sayfa içinde İzmir Yahudileri'nin Siyonist olmadıklarını "kanıtlıyor" aksini iddia eden Yahudi karşıtı çevrelere dolaylı bir yanıt teşkil edecek şekilde, "Yahudi cemaatinin bu dönemde ülkeye olan sadakatini" (s. 258) ve Yahudilerin Türkleştiklerini bu şekilde tekrar teyit etmiştir. Siyonizmin çoğu zaman ayrılmacı ve yayılcı bir hareket olarak algılandığı bir düşünce ortamında, bu kitap da Galanti'nin cemaat sözcülüğü söylemi içinde yaptığı bir tarihçilik anlayışının izlerini taşıyan bir başka örnek olmaktadır.

gelen tepkilerin bir özeti şu cümlede ve hitap tarzında saklıdır: "O Weiker'e bir söyleyin 'Görünmeyenler' kitabının başlığını değiştirsin. 'Dünyada Gözde Olanlar' diye düzeltsin, çünkü ayıp oluyor tıpkı fikradaki gibi."³⁰

Osmanlı/Türk Yahudiliği alanlarında yapılacak araştırmalar ile ilgili olarak şunları eklemek gerekir. Osmanlı/Türk Yahudiliği üzerine bugün en geniş ve özgün çalışmalar yurtdışında ve özellikle İsrail, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmaktadır. İsrail'de ya-

Bir an için araştırmacıların, günümüz Yahudi Cemaati'nin sosyal yapısını öğrenmeyi, geçmişin tarihini araştırmaya yetledikleri varsayılrsa bile, bu alanın da tamamen bakir olduğu görülür. Günümüz Türkiye Yahudi cemaatinin yapısını nüfusbilim ve toplumbilim açılarından inceleyen fazla ciddi bir araştırma yoktur.²⁷ Bu alandaki tek girişim Prof. Stanford Shaw'a sunulmuş basit bir dönem ödevidir.²⁸ Bu tür bir veri eksikliği bir yerde Türkiye'de kamuoyunda yerleşik olan tüm Türkiye Yahudileri'nin varlığı ve "kodaman" olup ayrıca ticaret ve basın yayın sektörlerine geniş bir şekilde egemen oldukları türündeki peşin yargıların canlı kalmalarını da mümkün kılmaktadır. Halbuki Türk Yahudileri içinde zengini kadar fakiri ve orta hallisi, büyük sermayedar ve sanayicisi kadar orta ve alt gelir düzeylerine mensup memur ve esnafı da mevcuttur.

Yine bu alanda yapılmış başka bir gözlem Dr. Nora Seni'nin geniş bir araştırma iddiası taşımayan ve Türk Yahudi cemaatinin günlük yaşamını yansıtmaya çalışan "İstanbul Seni Unutursam" adlı kısa belgesel filmidir. Filmin İstanbul'da yapılan özel bir gösteriminden sonra Türk Yahudi cemaatinden gelen olumsuz tepkiler²⁹ aynı cemaatin kendi yapısını araştırmaya yönelik incelemelerde yer alabilecek olası olumsuz ve/veya gerçekleri oldukları gibi aktaran gözlemlere karşı tahammülsüzlüğünün belirgin bir örneğidir. Bu alanda yapımış tek yetkin inceleme Prof. Walter Weiker'in *The Unseen Israelis, The Jews From Turkey in Israel* kitabı olup bu eser Türkiye Yahudi Cemaati'ni değil, Türkiye doğumlu olup sonradan İsrail'e göç edip oraya yerleşmiş olan Türk Yahudileri'ni incelemektedir. Kitabın bilimsel ve nesnel bir çalışmanın sonucu olarak, ortaya koyduğu bulgulara Türk Yahudi cemaatinden

pluların nerede ise tamamı İbrani dilinde yayımlandığından, onlara erişmek ancak yetkin ve üst düzeyde bir İbraniceye vâkıf olmakla mümkündür. Bugün Osmanlı/Türk Yahudiliği üzerinde uzmanlaşmak isteyen bir tarihçi veya sosyal bilimcisi önünde iki ana engel/sorun vardır: Birincisi arşivler ve yayınlara erişebilmesi için Türkçe'nin dışında Osmanlıca, Fransızca, İngilizce, İbranic ve Yahudi İspanyolcası dillerinin tümüne çok iyi düzeyde vâkıf olma zorunluluğudur. Bu mümkün değilse başka meslektaşları ile birlikte ortaklaşa çalışma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu gereksinim sadece dil engeli açısından değil, ilgili arşivlerin/kütüphanelerin muhtelif ülkelere dağılmış olmalarından da ileri gelmektedir. Bu olguya Irvin Cemil Schick de değinmekte ve "belgelerin bolluğu açısından ekip çalışmalarıyla kaçınılmazlığın" vurgulanmaktadır.³¹ Bu yapılmadığı takdirde araştırmacı erişebileceği kaynaklar konusunda çok kısıtlı kalacaktır.³²

İkinci sorun/engel ise, araştırma yapacak kişinin bir yandan, 1992 kutlamaları vesilesiyle birçok kez tekrarlanmış olan "hosgörü", "huzur", "barış" söylemleri ile dolu tarih anlatımına pek fazla ters düşmeyecek bir tarih söylemini kullanması, diğer yandan Türk Yahudi cemaatinin, bu tür araştırmalar sonucunda kendisini çevreleyen dış topluma yansıtabilecek cemaat görüntüsü ile ilgili duyarlılığı ve nihayet, "görüntüm" ve "tarih" konularındaki cemaate kabul edilmiş "iyi hal ve gidış" normlarını göz önünde bulundurarak cemaati incitmeyecek sonuçlara ulaşacak araştırmalar yapılması konularında, yazılı kuralları olmayan, ancak varlığı her zaman hissedilen zorunluluktur.

Türkiye'de nesnel olmasına rağmen "tabu", "duyarlı", veya "tartışmalı" olarak nitelendirilebile-

cek konulara ait incelemelerin maruz kaldığı eleştiriler herhangi bir kesimin tekelinde olmayıp her kesimdeki bilim adamlarından gelmektedir. Bunun pek belirgin ve bilinen bir örneği Rıdvan Akar ve Hülya Demir'in *Istanbul'un Son Sürgünleri* kitabına getirilen eleştiridir.³³ Bu tavra benzer bir davranışa bu satırların yazarının bir makalesine³⁴ verilen hakaretsiz cevapta rastlanır.³⁵

Araştırma sonucunun baştan belli olduğu, veya "kol kırılır, yen içinde kalır" türü bir yaklaşımla yapılabilecek bir araştırmada belli bir tarih döneminin veya bir dönemde meydana gelmiş bazı olayların es geçildiği, yok sayıldığı veya mazur görüldüğü durumlarda bu tür çalışmaların nesnelliklerinin ve niteliklerinin çok tartışılır olduğunu söylemek de herhalde hatalı olmaz.

Dahası İsrail'de yeni kuşak tarihçilerin İsrail devletinin yerleşmiş resmi tarih söylemini sarsmaya başladığı³⁶ ve Türkiye'de resmi söylemin dışına çıkan ve genel Türkiye tarihini, bu arada da Türkiye'deki azınlıklar ile ilgili konuları da kapsayan cesur incelemelerin yayımlanmaya başladığı bir ortamda³⁷ Osmanlı/Türk Yahudiliği tarihi ile ilgili özgün ve nesnel çalışmaları beklemek de herhalde aşırı beklentiler diye nitelendirilemez. Aksi takdirde bu alanda yapılacak araştırmalar Türkiye Yahudileri tarihinin üzerindeki örtüyü aralayamayacaktır. Aslında bu tür bir beklenti sadece Osmanlı/Türk tarihini ayrılmaz bir parçası olan Osmanlı/Türk Yahudiliği tarihi ile sınırlı olmayıp, en geniş anlamda Osmanlı/Türkiye tarihi araştırmaları için de geçerli olup, her kesime mensup Türk aydınlarının beklentisi ve özlemidir.

Bu tür beklentilere karşı ortaya sürülen alışlagelmüş sav, Tarih Vakfı'nın 31 Mart 1994 tarihinde düzenlediği "Varlık Vergisi" panelinde Yahudi cemaatini temsil eden kişinin ağzından şöyle ifade edilmiştir: "Bu çalışmalarda Türkiye'yi karalamaya malum odaklar için, malzeme teşkil etmeyecek şekilde dengeli ve dikkatli olunmasını da temenni ederim."³⁸

Temenni edilen bu tür bir yaklaşım Türkiye Cumhuriyeti'nin bazı kurumlarında da bir peşin yargı olarak henimsenmiştir. Bu tutum aslında Türkiye'de egemen olan resmi tarih anlatımının bir yansımasıdır. Ancak bu tutum Türkiye'de araştırma

TÜRK HARSİ VE TÜRK YAHUDİSİ

TARİH, SIYAK İÇTİMAI TETİK

Prof. AYRAM GALANTI
Bazı İnceleme Provası ve azınlık yazarları

Türk Yahudileri hakkında
Prof. Dr. Ayram Galanti

YAHUDİLERİN İZLENİMLERİ
19. yüzyıldan itibaren
Osmanlı - İsrail'de
1994

yapan yabancı tarihçiler tarafından da şikâyet konusu olmuştur.³⁹

Bu yazının sonuna gelirken, söyleneni tekrarlama pahasına da olsa, ifade edilmek ve altı çizilmek istenen ölge, tarihin anlamında ve yazılında anlatılan tarihsel dönemlerin ve olayların bir sterilizasyona tabi tutulmadan aynen olduğu gibi aktarılması zorunluluğudur.

Bu yazıyı İrvin Cemil Schick'den bir alıntı ile bitirmek istiyorum:

"Araştırma geçmişini değiştirmez, sadece onu yanlış bilmemizi önter; geçmişini yanlış bilmekten ise medet ummak abestir elbette."⁴⁰

Bu alıntıya eklenecek bir şey daha var. Arşivler ve kütüphaneler geçmişin ve günümüzün belgeleri ve tanıklarıdır. Tarihçinin, araştırmacının görevi bu belgeleri unutturmak değil, onları aynen olduğu gibi gün yüzüne çıkartıp herkesin onlara vâkıf olmasını mümkün kılmaktır.

1. Örneğin *Ankara Tarihi*, Niğde ve Bor Tarihi, *Küçük Türk Tebehdarları* vs.
2. Bu konuda bu görüşleri içeren ayrıntılı bir biyografi çalışması olan Albert E. Kalderson'un *Abram Galanti a Biography*, Sepher Hermon Press, 1983, eseri bu tarihçi hakkında yapılmış en ayrıntılı inceleme olup bir özet de *Münferrika* dergisinde yayımlanmıştır: sayı 5, s. 43-58, "Abram Galanti, Bio-bibliography".
3. Naim Güleriyüz, *Türk Yahudileri Tarihi-1*, Gözlem AŞ, 1995, s. 12.
4. İrvin Cemil Schick, "Osmanlılar, Yahudiler ve Azınlıklar", *Tarih ve Toplum*, sayı 29, s. 34-42.
5. Sevet Sıneyya Aylenir, *Haruk Adanı*, c. 2, Remzi Kitabevi, 1976, s. 256. Bu bölüme Türkiye baskısı hazırlanmadıkça olan *Tekel ve Yehudim de Republika a Turku* (Cumhuriyet Dönemi Türkiye Yahudileri Tarihi) (Kudüs, 1992) adlı kitabında ilk kez yer veren ve dikkatimi çeken Dr. Avner Levşiy'e teşekkür ederim.
6. Philip Mansel, *Constantinople City of the World's Desire, 1453-1924*, John Murray (Publishers) Ltd., 1995, s. 424.
7. Bu görüşü beyden Naim Güleriyüz şöyle demektedir: "Türk Yahudileri tarihi üç yıl öncesine kadar en az idenmiş konuların biriydi" *öge*, s. 11.

8. Düzeyli Yahudi tarihi incelemeleri yapılması/yaptırılması için 500. yıl kutlamaları vesilesiyle Türkiye'de ortaya çıkan fırsatın değerlendirilmesine Yılmaz Karakoyunlu da işaret etmektedir. (Bkz. "501 Yıl", *Barometre*, 27.10.1992)
9. Naim Güleyüz, *age*, s. 13.
10. Cetin Yetkin, *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, s. 13.
11. Cetin Yetkin, *age*, s. 15. "Yahudiler ise Osmanlıların Türk unsurlarına hep bağlı kâkkıdar, kritik günlerde Türkler'in davasına sahip çıktılar."
12. Cetin Yetkin, *age*, s. 15.
13. Moshe Sevilil Sharon, *Türkiye Yahudileri*, s. 9.
14. İlk olarak 1981 yılında Kudsus İbrani Üniversitesi tarafından Türkiye olarak yayımlanmıştır.
15. Moshe Sevilil Sharon, *age*, s. 104.
16. Bu konuda bkz. Avner Levi, "Ezra Niyegde Olayı ve Türk-Yahudi İlişkilerine Yeni Bir Bakış", *Tophumsal Tarih*, sayı 25 (Ocak 1996), s. 23-27.
17. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Halük Karabatak, "1934 Trakya Olayları ve Yahudiler", *Tarih ve Toplum*, sayı 146, s. 68-80 ve Avner Levi, "1934 Trakya Yahudileri Olayı: Alınmayan Ders", *Tarih ve Toplum*, sayı 151 (Temmuz 1996), s. 10-17.
18. Mose Grosman, *age*, s. 21.
19. Mose Grosman, "Türk Yahudileri", *Birikim*, sayı 71-72, s. 156-157.
20. Yakup Barokas, *age*, s. 95.
21. "Turkish-Israeli Cultural and Scientific Relations, Present and Future: Some Suggestions", Prof. Ali İhsan Bağış (Moderator), *Actual Situation and Prospects of Turkey's Bilateral Relations with Israel: Potential and Opportunities*, Tes-Ar Yayınları, Ankara, 1992, s. 85-96.
22. Bu olguların tevdi için, Alexander Anastasios Pallas, *Yunanlıların Anadolu Mucemesi (1915-1922)*, YKY, 1995, yapısındaki Orhan Azizoglu'nun yorumunu bakılması önerilir, s. 8.
23. Jacob Landau, *age*, s. 88.
24. Siren Bora, *age*, s. 144.
25. Siren Bora, *age*, s. 206-213 ve 256-258.
26. Walter Weiker, *The Unseen Israelis, The Jews from Turkey in Israel*, University Press of America, 1988 ve Esther Benbassa, Haim Nabum, *Un Grand Rabbin Sepharade en Politique 1829-1923*, Presses du CNRS, 1990.
27. Bu eksiklikten Adem Özen de bu yazıda adı geçen tezinde söz etmektedir.
28. Lorans Tanatır Baruh, "İstanbul Yahudilerine İki Bakış", *Şalom*, 27.02.1994, s. 2 ve 6.03.1994, s. 2.
29. *Şalom*, 27.11.1991, s. 9, "Empresyonist Bir Çekim Üzerine" ve "Nora Şenilyle Söyleşi, 500 Yılda Ne Değişti?", *Sermat Dünyamız*, sayı 48, s. 39-44.
30. Beki Bardavid, "Bize Biseyler Oluyor", *Şalom*, 18.12.1991.
31. "Osmanlı İmparatorluğunda Yahudiler, Bir Uluslararası Konferansın Ardından", *Tarih ve Toplum*, c.8, sayı 43, s. 49.
32. Bu tür bir ortak çalışma Arun Rodrigue ve Esther Benbassa'da görülmektedir. Bkz. *fişs des Balhas*, Editions la Decouverte, 1993 ve *Une Vie Juive-Espagnole a l'Est-Gabriel Aris*, Les Editions du Cerf, 1992.
33. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 235, Prof. Toktamış Ates'in yazısı.
34. Rifat N. Bali, "Popüler Milliyetçi Edebiyatta Yahudi İmgesi", *Birikim*, sayı 81 (Ocak 1996), s. 78-83.
35. Yaşar Aksoy, "Hasan Tahsin ve Harry Oplvo", *Şalom*, 8 Mayıs 1996, s. 5. Bu yazıya verilen cevap için bkz. Rifat N. Bali, "Düşüncece Düzeni ve Nizamı: Koryuan Mulaflarla Bir Yanıt", *Şalom*, 15 Mayıs 1996, s. 8.
36. Edlan Bronner, "Siyonizmin Tarihi Yeniden Yazılıyor", *Tophumsal Tarih*, sayı 16, s. 7-12 ve Calev Ben-David, "Heroes Under Attack", *The Jerusalem Report*, 29.12.1994, s. 13-19.
37. Örneğin Radvan Akar, *Varlık Vergisi*, Beige Yayınları, 1992; Radvan Akar ve Hülya Demir, *İstanbul'un Sin Süğünleri, İletişim Yayınları*; Taner Akçam, *Türk Ulusal Kınığı ve İrmenit Sorunu*, İletişim Yayınları.
38. "Tarih Vakfında Varlık Vergisi Paneli", *Şalom*, 6.04.1994, s. 8.
39. Jacob M. Landau, *age*, s. 88-89. "Foreign scholars have to apply at least 6 months in advance for permits to read in all government sponsored libraries." Başvurduğu kütüphaneye bu tutumun nedenini sorduklarında, Profesörün aldığı cevap şudur: "Foreigners are using libraries to collect materials against Turkey."
40. Irvin Cemil Schick, *age*, s. 56.